

آسیب‌شناسی شیوه اجرای برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» در دانشگاه فرهنگیان

Identifying Failures of Implementation Method of Geography Teaching Course in Teacher Training University

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴/۰۷/۱۳۹۸؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۵/۱۲/۱۳۹۸

A. Sadeghi (Ph.D)

علی صادقی^۱

Z. Mirsepasi (Ph.D)

زهره میرسپاسی^۲

Abstract: The purpose of this paper is to identify and rank the failures of implementation of the curriculum "Geography Teaching Course" in teacher training university. This University has been based on teacher training centers since 2011 on the basic education document, the national curriculum, document of future perspective, with mission of human training for educational training institution. The research data were collected using quantitative and descriptive method, and using a questionnaire in a statistical society consisting of teachers, students and curriculum planner in teacher training university. For this purpose, the population of the statistical community were selected from the group of teachers and curriculum planner as a whole and in the student group, 15 persons were selected through a snowball method. Despite the fact that the university curriculum planner believed they have been properly studied all elements of the curriculum in geography education, the research findings indicate that among the three groups of target society, teaching strategies, goals, content, learning activities are the most important elements of the curriculum that are considered as one of the most important failures of the curriculum of geography education.

Keywords: education, Geography education, failure, teacher training university

چکیده: هدف مقاله حاضر، شناسایی و رتبه‌بندی آسیب‌های موجود در اجرای برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» در دانشگاه فرهنگیان است. این دانشگاه از سال ۱۳۹۰ در راستای سند تحول بنیادین، برنامه درسی ملی، سند چشم‌انداز و اساسنامه خود، با مأموریت تربیت نیروی انسانی آموزش و پرورش، بر بنیاد تربیت معلم استوار گردید. اطلاعات پژوهش با بهره‌گیری از روش کمی و توصیفی و با استفاده از ابزار مصاحبه و پرسشنامه در جامعه آماری متشکل از دانشجو معلمان، استادان و برنامه‌ریزان درسی دانشگاه فرهنگیان گردآوری شده است. بدین منظور حجم جامعه آماری در گروه استادان و برنامه‌ریزان درسی به صورت کل شمار و در گروه دانشجویان ۱۵ نفر به شکل گلوله برفی تعیین و انتخاب گردید. علیرغم اینکه برنامه‌ریزان درسی دانشگاه معتقدند همه عناصر برنامه درسی در آموزش جغرافیا به نحو شایسته‌ای دیده است؛ یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که از نظر سه گروه جامعه هدف، راهبردهای تدریس، اهداف، محتوا، فعالیت‌های یادگیری مهمترین عناصر برنامه درسی هستند که با مقادیر مختلفی در زمره مهمترین آسیب‌های اجرای برنامه درسی آموزش جغرافیا محسوب می‌شوند.

کلیدواژه‌ها: آموزش، آموزش جغرافیا، آسیب‌شناسی، دانشگاه فرهنگیان

مقدمه

آموزش عالی در کشورهای مختلف، وظیفه تربیت متفکران، دانشمندان و مدیران آینده را به منظور جهت بخشیدن به حرکت‌های گوناگون فکری اعتقادی، فرهنگی و سیاسی جامعه و در نتیجه نیل به اهداف عالی آن کشور بر عهده دارند. در کشور ما نیز آموزش عالی با شاخه‌های مختلفی چون بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و همچنین مراکز دانشگاهی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری این وظایف مهم را بر عهده دارد و در چهار دهه پس از انقلاب اسلامی، همانند بسیاری از بخش‌ها و حوزه‌ها و بر اساس شرایط، مقتضیات و تجربیات کسب شده، تغییراتی را به خود دیده است.

از جمله مراکز آموزش عالی در کشور ما دانشگاه فرهنگیان است. این دانشگاه که تا قبل از سال ۱۳۹۰ با عنوان مراکز تربیت معلم شناخته می‌شد، به عنوان جزئی از آموزش عالی کشور و به تبع آن، تغییرات مختلفی چون: تغییرات ساختاری و اداری، علمی و آموزشی و اجزا و عناصر برنامه درسی مختلفی را تجربه کرده است. به ویژه پس از واگذاری انحصاری تنها مرکز مأمور تربیت نیروی انسانی آموزش و پرورش کشور یعنی سال ۱۳۹۰ این تغییرات شدت و شیب تندتری به خود گرفته است.

چنین تغییراتی بدون تردید ناشی از عوامل متعددی است که مهمترین آن را می‌توان دگرگونی در فرآیندهای فرهنگی، اجتماعی و فکری پس از انقلاب اسلامی و انتظارات جدیدی دانست که از حوزه‌های مختلف از جمله تعلیم و تربیت کشور انتظار می‌رفت.

با این حال، دانشگاه تازه تأسیس فرهنگیان که از سال ۱۳۹۰ با مأموریت تربیت نیروی انسانی آموزش و پرورش، و بر اساس سند تحول بنیادین، سند برنامه درسی ملی، سند چشم‌انداز و اساسنامه خود، بر بنیاد تربیت معلم استوار گردید در ادامه راه تلاش کرد با برنامه‌ریزی‌های گوناگون با تأسیس ۱۶ رشته در مقطع کارشناسی و با عنوان «دبیری رشته‌های تخصصی» پویاتر، علمی‌تر و کارآمدتر وظیفه «تربیت معلم» را دنبال کند (Statute of Farhangian University: 2012). مسئولان دانشگاه از سال ۱۳۹۴ تغییر دیگری را در حوزه آموزشی دانشگاه برنامه‌ریزی کردند؛ بدین ترتیب که عنوان دبیری از رشته‌های موجود حذف شد و ۱۶ رشته موجود با عنوان «آموزش رشته‌های مختلف» و تغییرات گسترده‌ای در سرفصل‌ها و منابع آموزشی ایجاد شد

(Revised Curriculum in Geography Education at Farhangian University: 2016). با

تمام تلاش‌های صورت گرفته، اکنون که تقریباً ۶ سال از تأسیس دانشگاه می‌گذرد؛ شواهد حاکی از آن است که علیرغم تلاش مسئولان، برنامه‌ریزان و مجریان مختلف در سطوح گوناگون دانشگاه فرهنگیان، چالش‌ها و مشکلاتی در اجرای آموزش رشته‌های دانشگاه فرهنگیان وجود دارد. از جمله رشته‌های ۱۶ گانه موجود در دانشگاه، رشته «آموزش جغرافیا» است که از سال ۱۳۹۴ جایگزین دبیری جغرافیا گردید. این رشته نیز تغییراتی چون تغییر عنوان از دبیری جغرافیا به آموزش جغرافیا و در ادامه تغییرات منابع و سرفصل‌های آموزشی و قطب‌بندی رشته جغرافیا را به خود دیده است.

به نظر می‌رسد «عوامل برنامه درسی» مانند اهداف، محتوا، روش‌های تدریس، فقر مواد و منابع آموزشی و ... از مهمترین آسیب‌های موجود در این رشته باشد که مسائل و مشکلاتی را پیش روی مدرسان و فراگیران «آموزش جغرافیا»، قرار داده و روند تسهیل، بهبود و موفقیت فعالیت‌های آموزشی و دستیابی به اهداف نظام تعلیم و تربیت و دانشگاه را با چالش‌هایی مواجه ساخته است.

بیان مسأله

یکی از عوامل لازم برای ایجاد تحولات علمی، شناخت دقیق تاریخ علم است (Ganji, 1988: 13). در قدیم دانش جغرافیا را به عنوان «علم توصیف زمین» می‌شناختند. اما امروزه جغرافیا عبارت است از: علم شناخت روابط متقابل انسان و محیط برای زندگی بهتر انسان (Mohammadi, 2013: 25 & Shakouei, 2013: 7)؛ امروزه دانش جغرافیا به عنوان پلی میان علوم طبیعی و انسانی شناخته می‌شود که به سبب ماهیت بین رشته‌ای خود می‌تواند بستری مناسب جهت کاوشگری محیطی و اجتماعی در میان دانش‌آموزان را فراهم آورد. بنابراین جغرافیا به عنوان یکی از انواع دانش که در تفسیر جهان به ما کمک می‌کند، قادر است درک فرآیندهای اجتماعی- اقتصادی را نیز برایمان فراهم کند و با یادگیری مسائل اجتماعی و زیست محیطی در یک روش انتقادی، به ما کمک کند تا پیچیدگی‌های محیط اطراف‌مان را درک کنیم (Estives, 2015: 448). از این رو آموزش جغرافیا و برنامه درسی آن در سطح محلی، ملی و بین‌المللی از جمله برنامه‌های درسی اساسی است که به شدت بر مهارت‌هایی

مانند دانش تخصصی و فنون و مهارت‌های جغرافیایی در برخورد با محیط و پدیده‌های آن تأکید می‌کند (Sergeren, 2012: 119).

از همین رو می‌توان دو رسالت عمده برای آموزش جغرافیا برشمرد: ابتدا، انتقال دانش جغرافیایی به دانش‌آموزان و فراگیران و دوم، ایجاد احساس و روحیه مشارکت در تربیت اجتماعی فراگیران به عنوان افرادی آگاه، متعهد و شهروندانی مسئول در آینده. در کشورهای مختلف، این رسالت‌های اصلی در آموزش جغرافیا به شیوه‌های متنوعی پیگیری می‌شود. در دوره ابتدایی بیشتر کشورها، جغرافیا به عنوان یک موضوع مجزا آموزش داده نمی‌شود. این درس در بعضی کشورها با درسی به نام مطالعات اجتماعی و در برخی دیگر با دروس علوم طبیعی یا مطالعات محیطی تلفیق شده است. اما در دوره دبیرستان، درس جغرافیا در برخی از کشورها به صورت مجزا و در برخی دیگر به صورت تلفیقی با سایر مواد درسی ارائه می‌شود (Nazarian, Moafi, Shayan, Sassanids & Moghimi, 2000: 37). در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی همه کشورها، دانش جغرافیا به عنوان یک رشته تخصصی به دانشجویان ارائه می‌شود.

پیشرفت سریع تکنولوژی و تغییر شیوه زندگی، برنامه‌های آموزشی و روش‌های یادگیری را مستلزم تغییراتی کرده است. برآورد و ارزیابی که یکی از اجزاء برنامه‌های آموزشی است، نقش مهمی در کنترل روند آموزش (و بهبود آن) دارد (Pinar, 2011: 334). از همین رو، نظام‌های آموزشی و فعالیت‌های حاکم بر آن در مراکز آموزش عالی بعنوان نماد بالاترین سطح از تفکر و علم جوامع دستخوش تغییر و تحول شده است (Darabi & Moradi, 2015: 223).

یکی از مراکز آموزش عالی که در کشور ما به سبب همین تغییرات به وجود آمد؛ «دانشگاه فرهنگیان» است. این دانشگاه از بهمن ماه ۱۳۹۱ با نام دبیری جغرافیا، رسالت تربیت و آموزش دانشجویان را برای رفع نیاز نظام آموزش و پرورش به دبیر جغرافیا آغاز کرد. دانشگاه در ادامه و در سال ۱۳۹۴ بازنگری رشته‌های درسی را آغاز و پس از تصویب در سال ۱۳۹۵ برای اجرا ابلاغ نمود. بر اساس برنامه جدید، رشته دبیری جغرافیا به «آموزش جغرافیا» تغییر یافت.

آسیب‌شناسی شیوه اجرای برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» در دانشگاه فرهنگیان

برنامه درسی به مجموعه فرصت‌های تربیتی نظام‌مند و طرح‌ریزی شده (از سطح ملی، منطقه‌ای و محلی تا مدرسه و کلاس درس با طیف مخاطبان بسیار گسترده و فراگیر تا بسیار محدود) و نتایج مترتب بر آنها اطلاق می‌شود که مترببان برای کسب شایستگی‌های لازم جهت درک و اصلاح موقعیت بر اساس نظام معیار اسلامی در معرض آنها قرار می‌گیرند تا با تکوین و تعالی پیوسته هویت خویش، مرتبه قابل قبولی از آمادگی برای تحقق حیات طیبه در همه ابعاد را بدست آورند (Fundamental Evolution Document of Education, 2011: 362).

در همین رابطه، برنامه‌ریزان درسی در دانشگاه فرهنگیان آموزش جغرافیا را شامل چهار بخش می‌دانند:

۱. شایستگی عمومی (GK)
 ۲. شایستگی تربیتی (PK)
 ۳. شایستگی علمی (CK)
 ۴. شایستگی تربیتی موضوعی (PCK) (Saharkhiz, Safari, Nabavi, & Ojaghloo, 2017: 33).
- در حال حاضر، رشته آموزش جغرافیا شامل ۱۵۰ واحد درسی برای ارابه در چهار سال می‌باشد که تعداد ۲۷ واحد آن دروس عمومی، ۱۹ واحد دروس تربیت اسلامی، ۱۸ واحد دروس تربیتی و ۸۶ واحد دروس تخصصی می‌باشد (The Revised Curriculum in Geography Education at Farhangian University, 2016).

با توجه به جدید بودن رشته آموزش در جهان و «آموزش جغرافیا» در ایران، صرف‌نظر از چاپ مقالات مرتبط حوزه «آموزش جغرافیا» که مهمترین آن را می‌توان در نشریه رشد آموزش جغرافیا عنوان کرد؛ اندک کتاب و یا منبع علمی ویژه‌ای در رابطه با آموزش جغرافیا را در ایران اعم از تألیف یا ترجمه می‌توان برشمرد.

۱. فصلنامه «رشد آموزش جغرافیا» (۱۳۶۴ تا کنون)، از اولین و مهمترین منابعی است که در زمینه آموزش جغرافیا به رشته تحریر درآمده است و تا کنون مطالب علمی، مقالات و تجربیات مختلفی در زمینه آموزش جغرافیا را به چاپ رسانده است.
۲. «کارگاه بین‌المللی آموزش جغرافیا» یکی از مهمترین فعالیت‌های وزارت آموزش و پرورش در این زمینه است که با حضور «دیوید وو» و «دیوید رابرت» از کشور انگلستان (در

سال ۱۳۷۴) در تهران به انجام رسید و دستاوردها و تجربیاتی همچون چستی آموزش جغرافیا و راه‌های دستیابی به آموزش موفق این رشته، مورد بحث و بررسی قرار گرفت.

۳. ترجمه «منشور بین‌المللی آموزش جغرافیا» عنوان مطلبی علمی از فلاحیان (۱۳۷۵) است که در فصلنامه رشد آموزش جغرافیا چاپ و ارایه شده است. در این منشور مطالبی چون نواحی جغرافیایی و انواع ارتباطات در نواحی جغرافیایی از سطح محلی تا بین‌المللی و راهکارهای بهبود آموزش جغرافیا به رشته تحریر درآمده است.

۴. «راهکارهای آموزش جغرافیا»، عنوان کتابی است که به همت شایان، چوبینه و ملک عباسی (۱۳۷۸)، در چهار فصل تألیف شده است. روش‌های آموزش جغرافیا، اهمیت و جایگاه بازدید علمی در آموزش جغرافیا، انواع ارزشیابی در درس جغرافیا و طراحی تدریس در آموزش جغرافیا مطالبی است که در این کتاب مورد بررسی قرار گرفته است.

۵. «آموزش جغرافیا در کانادا» نوشته مقصودی (۱۳۹۱)، از دیگر مقالات فصلنامه آموزش جغرافیا است که نویسنده ضمن بررسی ساختار نظام آموزشی در کشور کانادا، به هدف از آموزش جغرافیا در دوره ابتدایی و متوسطه (هفتم و هشتم) پرداخته و مهمترین اهداف و محتوای آموزشی که در این پایه‌ها تدریس می‌شود را بیان نموده است.

۶. «روش آموزش مطالعات اجتماعی» (۱۳۹۱) کتابی است که توسط فلاحیان، آرام، نادری و احمدی، به صورت میان رشته‌ای (تاریخ، جغرافیا و علوم اجتماعی) تألیف شده است. در این کتاب توجه به هوش‌های چندگانه در آموزش و اهمیت بازدیدهای میدانی و روش‌های مختلف تدریس از جمله راهکارهای آموزش موفق جغرافیا، تاریخ و علوم اجتماعی معرفی شده است.

۷. مقاله: «تدوین طرح درس در جغرافیا» نوشته صابری (۱۳۹۵) یکی از چندین مقاله در فصلنامه آموزش جغرافیا است. در این مقاله ضمن بررسی اهمیت طرح درس، ضرورت تدوین طرح درس توسط معلمان جغرافیا و نکات مهم در این فرآیند به تفصیل بیان شده است.

۸. «یکصد ایده در آموزش جغرافیا» عنوان کتابی است که توسط اندی لیدر^۱ (۲۰۰۶) نوشته شده است. این کتاب در یازده بخش به بررسی آموزش جغرافیا از چگونگی انتخاب موضوع

آسیب‌شناسی شیوه اجرای برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» در دانشگاه فرهنگیان

جغرافیایی تا تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش کارآمد جغرافیا را مورد بررسی و تحلیل قرار داده است.

۹. «آموزش جغرافیا (یک رویکرد مفهومی)، برای دانش‌آموزان ۱۱ تا ۱۸ سال» نوشته لامبرت و مورگان^۱ (۲۰۱۰) یکی از سه کتاب آموزش جغرافیا است که برای دانش‌آموزان ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان نوشته شده است. این کتاب، آموزش جغرافیا از سال ۱۹۴۵ تا سال ۲۰۰۹ را به چهار دوره جداگانه تقسیم و مهمترین موضوعات جغرافیایی هر دوره که در آموزش جغرافیا به عنوان علمی برای زندگی اهمیت داشته است را در کنار روش‌های تدریس، به تفصیل مورد بحث قرار داده است.

می‌توان گفت؛ جدید بودن رشته آموزش و به ویژه آموزش جغرافیا در ایران، فقدان منابع آموزشی مناسب و کافی و عدم توجه لازم از سوی برنامه‌ریزان یا تأمین تسهیلات و خدمات مناسب برای تأمین و فراهم آوردن منابع علمی- آموزشی باعث شده است که توجه عمیقی به ارایه مبانی نظری در این رشته به ویژه در دانشگاه متولی امر آموزش، صورت نگیرد. از این رو پژوهش حاضر می‌تواند از این نظر پژوهشی تازه و جدید محسوب شود.

سوالات پژوهش

در خصوص آسیب‌شناسی اجرای برنامه درسی آموزش جغرافیا سوالات پژوهش به شرح زیر تنظیم شده است:

۱) مهمترین آسیب‌های برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» از نظر دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان چیست؟

۲) مهمترین آسیب‌های برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» از نظر استادان و مدرسان دانشگاه فرهنگیان کدام است؟

۳) آسیب‌های برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» از دیدگاه برنامه‌ریزان درسی در دانشگاه فرهنگیان چیست؟

۴) اولویت‌بندی آسیب‌های برنامه درسی رشته آموزش جغرافیا از نظر مخاطبان پژوهش، چگونه است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از حیث شیوه گردآوری اطلاعات، روش آمیخته (ترکیبی) است. با توجه به ماهیت تحقیق که اکتشافی و کیفی است، در روش کیفی از مطالعه موردی و ابزار مصاحبه باز و برای تجزیه و تحلیل آن از تحلیل محتوای کیفی تلخیصی استفاده شد و در روش کمی از ابزار پرسشنامه و تجزیه و تحلیل آماری با استفاده از SPSS و آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی استفاده شد. از این رو با ابزار مصاحبه باز و پرسشنامه محقق‌ساخته، آسیب‌های موجود در این رشته از دیدگاه دانشجویان معلمان، استادان (مدرسان) و همچنین برنامه‌ریزان درسی بررسی گردید. برای تعیین روایی از روش روایی صوری (با استفاده از نظر استادان، برنامه‌ریزان درسی و دانشجویان در زمینه‌های مورد نظر) و برای تعیین پایایی آنها از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. پرسشنامه مورد نظر، بین ۵ نفر از استادان، ۳ کارشناس برنامه درسی و ۲۰ درصد از دانشجویان (۴۰ دانشجو) توزیع شد که ضریب پایایی سوالات در بین استادان ۰/۸۳۲، برنامه‌ریزان درسی ۰/۸۵۲ و در بین دانشجویان ۰/۷۶۳ به دست آمد؛ نتیجه حاصل نشان داد که پرسشنامه از پایایی قابل قبولی برخوردار است.

نظر به دایر بودن رشته آموزش جغرافیا در یک مرکز در استان تهران و دو پردیس در استان البرز و با توجه به اینکه در برنامه‌ریزی درسی آموزش جغرافیا در دوره کارشناسی ۶ شخص حقیقی دخیل بودند، جدول زیر نشان دهنده تعداد استادان، دانشجویان و برنامه‌ریزان انتخاب شده در این پژوهش می‌باشد.

جدول ۱: جامعه آماری پژوهش

مجموع	امیرکبیر (کرج)	حکیم فردوسی (کرج)	شهدای مکه (تهران)	پردیس / مرکز
۱۰	۳	۴	۳	استادان
۲۰۱	۷۷	۱۰۱	۲۳	دانشجویان
۶	-----	-----	-----	برنامه‌ریزان درسی

تعداد استادان تخصصی رشته آموزش جغرافیا (مورد نظر در این پژوهش) در این دو استان در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶، ۱۰ نفر و تعداد دانشجویان رشته آموزش جغرافیا در استان تهران ۲۳ نفر (فقط پسر) و در استان البرز ۱۰۱ نفر پسر و ۷۷ نفر دختر، جمعاً ۲۰۱ دانشجو برآورد

آسیب‌شناسی شیوه اجرای برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» در دانشگاه فرهنگیان

شده‌اند. جامعه آماری در گروه استادان و برنامه‌ریزان درسی به صورت کل شمار و در گروه دانشجویان ۱۵ نفر به شکل گلوله برفی تعیین و انتخاب شدند و با انجام مصاحبه از آنها خواسته شد مهمترین آسیب‌های برنامه درسی رشته آموزش جغرافیا در دانشگاه فرهنگیان را بیان کنند.

در فرآیند انجام مصاحبه به ویژه برای دانشجویان تا جایی ادامه یافت که به اشباع نظری رسیدیم، یعنی موارد مطرح در نظرات مخاطبان به نحوی کامل شد که مصاحبه‌های بعدی نه تنها واحد معنایی جدید به دست نمی‌داد بلکه تکرار موارد قبل بود. برای رتبه‌بندی و اولویت‌بندی چالش‌های آموزش جغرافیا، پرسشنامه محقق ساخته تهیه و در اختیار پاسخ‌گویان قرار گرفت که برای بررسی نتایج آن از آزمون فریدمن و از نرم‌افزار (SPSS 25) کمک گرفته شد.

گزارش یافته‌ها

یافته‌های توصیفی تحقیق نمایانگر خصوصیات و شمای کلی ویژگی‌های نمونه تحقیق است (Hafeznia, 2013: 12). چون هدف پژوهش حاضر بررسی چالش‌های آموزش جغرافیا از نظر دانشجو معلمان، استادان و برنامه‌ریزان درسی دانشگاه فرهنگیان است؛ بنابراین با سه گروه از افراد مواجه هستیم و واحد تحلیل این تحقیق سه سطحی است. ویژگی‌های این سه گروه در جداول زیر ارایه شده است:

جدول ۲: توزیع سنی، تعداد و جنسیت پاسخ‌گویان

میانگین سنی	حداکثر سن	حداقل سن	درصد	زن	درصد	مرد	شاخص پاسخگویان
۲۰/۰۶	۲۳	۱۸	۳۳/۴	۵	۶۶/۶	۱۰	دانشجو معلمان
۴۵/۹	۵۱	۴۰	۵۷/۱	۴	۴۲/۹	۳	استادان
۴۶/۸	۶۴	۲۸	۶۶/۷	۴	۳۳/۳	۲	برنامه‌ریزان درسی

یافته‌های پژوهش در گروه دانشجویان

در صورت‌بندی پرسش نخست تبیین شده است که؛

مهمترین آسیب‌های برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» از نظر دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان چیست؟

در این گام با توجه به پرسش مطرح شده نظرات مشارکت‌کنندگان گردآوری و در چارچوب هشت هسته به صورت جدول زیر طبقه‌بندی شد:

جدول ۳: نظرات دانشجومعلم‌ان در خصوص آسیب‌های اجرای برنامه درسی آموزش جغرافیا

ردیف	مصادیق	هسته
۱	تأکید استادان و دانشگاه بیشتر به حوزه آموزش است، مسئولان اغلب ارتباط خوبی با ما ندارند، مانند دانش‌آموز برخورد می‌کند، بعضی از درس‌ها به درد تدریس در مدرسه نمی‌خورد، هدف بعضی از درس‌ها به روشنی مشخص نیست	اهداف و مأموریت
۲	کم بودن واحدهای تخصصی، زیاد بودن واحدهای تربیتی و عمومی، منابع آموزشی و محتوا در حوزه آموزش وجود ندارد، نشریه‌های علمی در حوزه آموزش جغرافیا بسیار کم است، ما معلم هستیم پس برخی درس‌ها مانند GIS خیلی به کار ما نمی‌آیند، برای برخی دروس محتوا از چندین کتاب معرفی می‌شود، محتوا باعث خلاقیت نمی‌شوند.	محتوا
۳	فضای دانشگاه شبیه مدرسه است، تجهیزات کمی دارند، غذای دانشگاه اغلب خوب نیست، فضای ورزشی و تفریحی مناسب وجود ندارد، ورود و خروج ما خیلی کنترل می‌شود، فضای خوابگاهی مناسب نیست، تعداد زیاد دانشجو در هر اتاق وجود دارد، قوانین دانشگاه با سایر دانشگاه‌ها تفاوت دارد، دانشگاه تک-جنسیتی است، امکان استفاده از سایت و کارگاه خارج از ساعت آموزشی وجود ندارد یا مشکل است.	مکان (فضا)
۴	ارزشیابی مستمر در همه دروس انجام نمی‌شود، ارزشیابی بیشتر فقط تعریف کنید و شرح دهید را شامل می‌شود، نمره واقعی در برخی دروس توسط استادان داده نمی‌شود.	ارزشیابی
۵	در اغلب درس‌ها بیشتر فرد مهم است و مشارکت گروهی انجام نمی‌شود، به علت کمی تجهیزات فعالیت‌های مهارتی و گروهی کمتر انجام می‌شود، خود دانشجویان هم به کار گروهی رغبت کمتری دارند، برخی استادان فرصت اظهار نظر و تعامل در کلاس نمی‌دهند	فعالیت گروهی
۶	تأکید زیاد استادان بر تدریس درس‌ها به صورت تئوری، اغلب استادان به شیوه سخنرانی درس می‌دهند، به علت نبود تجهیزات امکان استفاده از روش‌های ویدئویی در تدریس برخی کلاس‌ها فراهم نیست، در درس‌های جغرافیا کمتر به خلاقیت و نوآوری تأکید می‌شود	راهنمادهای تدریس

ردیف	مصادیق	هسته
۷	در برخی دروس منابع زیادی مشخص می‌شود و وقت کافی وجود ندارد، ۴ سال تحصیل زیاد است، چرا در تابستان درس‌ها را ارایه نمی‌دهند تا زودتر فارغ التحصیل شویم؟ ۴ درس با عنوان کارورزی بسیار زیاد است	زمان
۸	برخی منابع درسی غیر مرتبط هستند یا ارتباط کمی با عنوان و اهداف آن درس دارند، منابع پیدا نمی‌شوند، کمبود استاد تخصصی در دانشگاه، برخی کتاب‌های قدیمی تدریس می‌شود، عدم امکان انتخاب درس و استاد توسط دانشجو، کمبود بازدیدهای علمی	مواد و منابع

یافته‌های پژوهش در گروه استادان (و مدرسان)

در صورت‌بندی پرسش دوم تبیین شده است که:

مهمترین آسیب‌های برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» از نظر استادان و مدرسان دانشگاه فرهنگیان کدام است؟

در این گام با توجه به پرسش مطرح شده نظرات مشارکت‌کنندگان گردآوری و در چارچوب هشت هسته به صورت جدول زیر طبقه‌بندی شد:

جدول ۴: نظرات استادان در خصوص آسیب‌ها و چالش‌های اجرای برنامه درسی آموزش جغرافیا

ردیف	مصادیق	هسته
۱	اهداف آموزش جغرافیا به خوبی در برنامه درسی مورد نظر نبوده است. جایگاه گروه‌های آموزشی ضعیف است، تأکید بیشتر برنامه درسی بر آموزش تا پژوهش، عدم استفاده از استادان دانشگاه فرهنگیان در تدوین سرفصل‌ها و اهداف آموزشی، کمبود یا ضعف فعالیت مشاور فرهنگی، تحصیلی و اجتماعی در دانشگاه، داشتن حاشیه امن شغلی برای دانشجویان مانع از رسیدن به اهداف شده است	اهداف و مأموریت
۲	واحدهای تخصصی (دانش موضوعی) بسیار کم است، واحدهای تربیتی و عمومی زیاد است، منابع آموزشی و محتوا برای آموزش جغرافیا نداریم، تألیف کمی در حوزه آموزش جغرافیا وجود دارد، متون ترجمه‌ای در خصوص آموزش جغرافیا ضعیف است، نشریه‌های علمی و تخصصی در حوزه آموزش جغرافیا بسیار کم است، منابع معرفی شده بعضاً اهداف را محقق نمی‌کند.	محتوای
۳	تجهیزات مورد نیاز برای دروس عملی و مهارتی کافی نیست، فضای دانشگاه و کلاس‌های درس مانند دبیرستان است، هویت دانشگاهی پیدا نکرده است.	مکان (فضا)

ردیف	مصادیق	هسته
۴	با وجود تعداد زیاد دانشجو در برخی کلاس‌ها امکان ارزشیابی مستمر کمتر وجود دارد، دانشجویان به استادانی که دقیق هستند نمره ارزشیابی کمتری می‌دهند (علاقه کمتر دارند)، با توجه به ضعف تجهیزات در برخی دروس امکان ارزشیابی دقیق و منطبق برنامه وجود ندارد.	ارزشیابی
۵	دانشجویان به فعالیت گروهی رغبت کمی دارند، ضعف برنامه‌های تفریحی و گروهی در برنامه درسی، استخدام بودن و در نتیجه انگیزه ضعیف برخی دانشجویان، حتی برخی در کنار تحصیل شغل دیگری دارند.	فعالیت گروهی
۶	اغلب درس‌ها طوری طراحی شده یا امکانات به گونه‌ای است که باید به شیوه سخنرانی تدریس شود، کمتر می‌توان از سایر روش‌ها بهره گرفت.	راهبردهای تدریس
۷	زمان برای ارایه برخی دروس عملی و کارگاهی کم است، دانشجویان قبل و بعد از تعطیلات کمتر در کلاس حاضر می‌شوند.	زمان
۸	مبانی نظری و تجربی در خصوص آموزش کم است، بودجه کافی برای اجرای برنامه درسی اختصاص نمی‌یابد، بازدیدهای علمی به خوبی انجام نمی‌شود، کمبود اعضای هیأت علمی متخصص در دانشگاه، کمبود فضا، امکانات و منابع آموزشی و پژوهشی برای استادان، برخی منابع پیشنهادی کارآیی لازم را در دستیابی به اهداف آموزشی ندارند.	مواد و منابع

یافته‌های پژوهش، در گروه کارشناسان برنامه‌ریز درسی

در صورت‌بندی پرسش سوم تبیین شده است که؛
 مهمترین آسیب‌های برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» از نظر کارشناسان برنامه‌ریز درسی در دانشگاه فرهنگیان چیست؟
 در این گام با توجه به پرسش مطرح شده نظرات مشارکت‌کنندگان گردآوری و در چارچوب هشت هسته به صورت جدول زیر طبقه‌بندی شد:

آسیب‌شناسی شیوه اجرای برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» در دانشگاه فرهنگیان

جدول ۵: نظرات برنامه‌ریزان درسی در خصوص مهمترین آسیب‌های اجرای برنامه درسی آموزش جغرافیا

ردیف	مصادیق	هسته
۱	اهداف به روشنی در برنامه درسی آمده ولی توجیه آن بستگی به استاد دارد، اهداف خوبی در برنامه دیده شده موفقیت آن بستگی به استادان و دانشجویان دارد، بیشتر به جنبه آموزشی و پژوهشی و کمتر به بعد ارزشی پرداختیم، برخی دانشجویان کم انگیزه هستند، باید متناسب با تغییرات جامعه بازنگری صورت گیرد.	اهداف و مأموریت
۲	منابع آموزشی و محتوا برای آموزش جغرافیا نداریم، تألیف کمی در حوزه آموزش جغرافیا وجود دارد، متون ترجمه‌ای در خصوص آموزش جغرافیا ضعیف است، برخی منابع معرفی شده خیلی فرصت آموزش را فراهم نمی‌کنند، نشریه‌های علمی در حوزه آموزش جغرافیا بسیار کم است	محتوا
۳	فقط برنامه را در نظر داشتیم تجهیزات و فضا بستگی به دانشگاه دارد، فضای برخی دانشگاه‌ها قدیمی است و تجهیزات کمی دارند.	مکان (فضا)
۴	شیوه‌های متعدد ارزشیابی دیده شده اما بستگی به استاد دارد، شیوه‌های ارزشیابی متناسب با اهداف دیده شده اما در عمل رعایت نمی‌شود، ارزشیابی تکوینی برنامه‌ریزی شده اما تأکید اغلب استادان بر ارزشیابی پایانی است.	ارزشیابی
۵	مشارکت فعال و گروهی در برنامه درسی دیده شده اما بستگی به شرایط و شیوه تدریس استاد دارد، فعالیت‌های مهارتی و تعاملی دیده شده اما در اجرا بستگی به استاد و شرایط دارد، یادگیری‌های فردی و گروهی در برنامه درسی دیده شده اما به نظر می‌رسد به خوبی اجرا نمی‌شود.	فعالیت گروهی
۶	ما روش‌های تدریس متعدد را در برنامه درسی آوردیم اما بستگی به استاد دارد، استادان هنوز تأکید بر روش تدریس سخنرانی دارند.	راهبردهای تدریس
۷	بودجه‌بندی زمانی دروس تئوری، عملی و ... متناسب دیده شد اجرای آن بستگی به استاد دارد.	زمان
۸	منابع درسی در حوزه آموزش بسیار کم است، استادان آموزش دیده متناسب با حوزه آموزش کم هستند، دانش تخصصی استادان در خصوص آموزش کم است، بودجه کافی برای اجرای صحیح برنامه درسی اختصاص نمی‌یابد، پژوهش در برنامه درسی دیده شده ولی استادان به نحو مناسب بر کار پژوهشی دانشجویان دقت نمی‌کنند، بازدیدهای علمی در برنامه دیده شد اما به خوبی انجام نمی‌شود.	مواد و منابع

برای اولویت‌بندی آسیب‌های برنامه درسی، هسته‌ها و شاخص‌هایی که از نظر سه گروه مشارکت‌کننده گردآوری شد در چارچوب پرسشنامه‌ای محقق ساخته به صورت طیف لیکرت طراحی و از سه گروه پاسخگو خواسته شد که میزان اهمیت هر کدام از آنها به عنوان بُعد‌های چالش‌برانگیز از عدد ۱ تا ۵ اولویت‌بندی کنند که به صورت زیر خلاصه و جمع‌بندی شده است:

برای پاسخ به این پرسش که کدام از بُعد‌های چالش‌زا در برنامه درسی جغرافیا از نظر دانشجومعلم‌ان، استادان (و مدرسان) و همچنین کارشناسان برنامه‌ریز درسی آموزش جغرافیا از اولویت بیشتری برخوردار است، از آزمون فریدمن و نرم‌افزار SPSS 25 کمک گرفته شد، بدین صورت که پاسخ‌های جامعه نمونه که به صورت میزان اهمیت از عدد ۱ به میزان کمترین اهمیت و عدد ۵ به میزان بیشترین اهمیت صورت‌بندی شده بود در چارچوب طیف لیکرت (عدد ۵ به معنی رتبه ۱، ۴ رتبه ۲، ۳ رتبه ۳، ۲ رتبه ۴ و ۱ رتبه ۵) با ارزش‌گذاری شد که بروندهای تفصیلی آن به همراه جدول‌های این وضعیت در ادامه به تفصیل آمده است:

جدول ۶: سطح معناداری آزمون فریدمن در پاسخگویان دانشجومعلم‌ان

تعداد	اسکوئر	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
۱۵	۳۷/۴۸	۷	۰/۰۰۱

جدول ۶ معنی‌داری آماری آزمون فریدمن را در گروه دانشجومعلم‌ان را نشان می‌دهد. مقدار مجذور اسکوئر به دست آمده برابر با ۳۷/۴۸ است که در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ قرار دارد معنی‌دار بودن آزمون فریدمن بدین معناست که رتبه‌بندی چالش‌های آموزشی از نظر دانشجویان دانشگاه فرهنگیان بامعناست و دانشجویان رتبه‌بندی متفاوتی از بُعد‌های چالشی آموزش جغرافیا دارند.

جدول ۷: آمار توصیفی آزمون فریدمن برای دانشجومعلم‌ان

ردیف	عناصر (هسته‌ها)	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه
۱	اهداف	۱۵	۴	۰/۷۵	۳	۵
۲	محتوا	۱۵	۴/۰۶	۰/۷۰	۳	۵
۳	راهبردهای تدریس	۱۵	۴/۴۰	۰/۶۳	۳	۵
۴	فعالیت‌های یادگیری	۱۵	۳/۶۶	۰/۸۹	۲	۵

آسیب‌شناسی شیوه اجرای برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» در دانشگاه فرهنگیان

ردیف	عناصر (هسته‌ها)	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه
۵	مواد و منابع	۱۵	۳/۳۳	۰/۸۱	۲	۵
۶	زمان	۱۵	۳	۰/۶۵	۲	۴
۷	مکان	۱۵	۳/۶۰	۰/۷۳	۲	۵
۸	ارزشیابی	۱۵	۲/۷۳	۰/۷۹	۲	۴

همان‌گونه که در جدول ۷ نشان داده شده است میانگین و انحراف استاندارد متغیرها ارائه شده است. مقایسه میانگین ویژگی‌های پاسخ‌گویان نشان می‌دهد که بالاترین میانگین (۴/۴۰) متعلق به بُعد راهبردهای تدریس و پایین‌ترین میانگین (۲/۷۳) متعلق به بُعد ارزشیابی است.

جدول ۸: سطح معناداری آزمون فریدمن پاسخگویان گروه استادان

تعداد	اسکوئر	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
۷	۳۶/۸۶	۷	۰/۰۰۱

جدول ۸ معنی‌داری آماری را نشان می‌دهد. مقدار مجذور اسکوئر به دست آمده برابر با ۳۸/۸۶ است که در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵، قرار دارد معنی‌دار بودن آزمون فریدمن بدین معناست که رتبه‌بندی چالش‌های آموزشی از نظر اعضای هیات علمی دانشگاه فرهنگیان بامعناست و این پاسخگویان رتبه‌بندی متفاوتی از عناصر آسیب‌زا در آموزش جغرافیا دارند.

جدول ۹: آمار توصیفی آزمون فریدمن در پاسخگویان گروه استادان

ردیف	عناصر (هسته‌ها)	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه
۱	اهداف	۷	۴/۴۲	۰/۵۳	۴	۵
۲	محتوا	۷	۴/۵۷	۰/۵۳	۴	۵
۳	راهبردهای تدریس	۷	۵	۰/۰۰	۵	۵
۴	مواد و منابع	۷	۴/۴۲	۰/۵۳	۴	۵
۵	فعالیت آموزشی	۷	۳/۵۷	۰/۵۳	۳	۴
۶	زمان	۷	۳/۲۸	۰/۴۸	۳	۴
۷	مکان	۷	۳/۴۲	۰/۵۳	۳	۴
۸	ارزشیابی	۷	۳/۲۸	۰/۴۸	۳	۴

همان‌گونه که در جدول ۹ نشان داده شده است میانگین و انحراف استاندارد متغیرها ارائه شده است. مقایسه میانگین ویژگی‌های پاسخ‌گویان نشان می‌دهد که بالاترین میانگین (۵) متعلق به بُعد راهبردهای تدریس و پایین‌ترین میانگین (۳/۲۸) متعلق به بُعد زمان و ارزشیابی است.

جدول ۱۰: سطح معناداری آزمون فریدمن درگروه پاسخگویان برنامه‌ریز درسی

تعداد	اسکوئر	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
۶	۲۸/۵۹	۷	۰/۰۰۱

جدول ۱۰ معنی‌داری آماری را نشان می‌دهد. مقدار مجذور اسکوئر به دست آمده برابر با ۲۸/۵۹ است که در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ قرار دارد معنی‌دار بودن آزمون فریدمن بدین معناست که رتبه‌بندی چالش‌های آموزشی از نظر کارشناسان برنامه‌ریز درسی دانشگاه فرهنگیان بامعناست و آنها رتبه‌بندی متفاوتی از بُعدهای چالشی آموزش جغرافیا دارند.

جدول ۱۱: آمار توصیفی آزمون فریدمن در پاسخگویان برنامه‌ریزان درسی

ردیف	عناصر (هسته‌ها)	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه
۱	اهداف	۶	۴/۶۶	۰/۵۱	۴	۵
۲	محتوا	۶	۴/۵۰	۰/۵۴	۴	۵
۳	راهبردهای تدریس	۶	۵	۰/۰۰	۵	۵
۴	فعالیت‌های یادگیری	۶	۴/۱۶	۰/۴۰	۴	۵
۵	مواد و منابع	۶	۳/۶۶	۰/۵۱	۳	۴
۶	زمان	۶	۳/۳۳	۰/۵۱	۳	۴
۷	مکان	۶	۳/۳۳	۰/۵۱	۳	۴
۸	ارزشیابی	۶	۳/۵۰	۰/۵۴	۳	۴

همان‌گونه که در جدول ۱۱ نشان داده شده است میانگین و انحراف استاندارد متغیرها ارائه شده است. مقایسه میانگین ویژگی‌های پاسخ‌گویان نشان می‌دهد که بالاترین میانگین (۵) متعلق به بُعد راهبردهای تدریس و پایین‌ترین میانگین (۳/۳۳) متعلق به بُعد زمان و مکان است. در ادامه و به منظور پاسخگویی به سوال چهارم که، اولویت‌بندی آسیب‌های برنامه درسی

رشته «آموزش جغرافیا» از نظر مخاطبان پژوهش چگونه است؟

آسیب‌شناسی شیوه اجرای برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» در دانشگاه فرهنگیان

برای رتبه‌بندی آسیب‌های برنامه درسی آموزش جغرافیا، از آزمون فریدمن استفاده شد. نتایج این رتبه‌بندی در سه گروه فوق در جدول زیر آمده است.

جدول ۱۲: اولویت‌بندی آزمون فریدمن در آسیب‌های اجرای برنامه درسی از نظر سه گروه مخاطبان پژوهش

برنامه‌ریزان درسی		استادان (و مدرسان)		دانشجو معلمان		مخاطبان پژوهش	
اولویت	میانگین رتبه	اولویت	میانگین رتبه	اولویت	میانگین رتبه	هسته‌ها (عناصر)	ردیف
۲	۶/۱۷	۴	۵/۵۰	۳	۵/۳۳	اهداف	۱
۳	۵/۶۷	۲	۶/۱۴	۲	۵/۷۰	محتوا	۲
۱	۷/۳۳	۱	۷/۲۹	۱	۶/۵۰	راهبردهای تدریس	۳
۴	۵/۰۸	۳	۵/۸۶	۴	۴/۶۳	فعالیت‌های یادگیری	۴
۵	۳/۵۰	۵	۳/۲۱	۶	۳/۷۳	مواد و منابع	۵
۷	۲/۵۸	۷	۲/۵۷	۷	۲/۹۰	زمان	۶
۷	۲/۵۸	۶	۲/۸۶	۵	۴/۵۳	مکان	۷
۶	۳/۰۸	۷	۲/۵۷	۸	۲/۶۷	ارزشیابی	۸

مقایسه میانگین رتبه‌ها در گروه دانشجو معلمان نشان می‌دهد که مهم‌ترین عناصر آسیب‌زا، از نظر دانشجویان به ترتیب: راهبردهای تدریس (۶/۵۰)، محتوا (۵/۷۰)، اهداف (۵/۳۳)، فعالیت‌های یادگیری (۴/۶۳)، مکان (۴/۵۳)، مواد و منابع (۳/۷۳)، زمان (۲/۹۰) و ارزشیابی (۲/۶۷) می‌باشد.

مقایسه میانگین رتبه‌ها در پاسخ دهندگان گروه استادان (و مدرسان) نشان می‌دهد که مهم‌ترین عناصر آسیب‌زای برنامه درسی از نظر آنها به ترتیب: راهبردهای تدریس (۷/۲۹)، محتوا (۶/۱۴)، فعالیت‌های یادگیری (۵/۸۶)، اهداف (۵/۵۰)، مواد و منابع (۳/۲۱)، مکان (۲/۸۶) و زمان و ارزشیابی (۲/۵۷) می‌باشد.

مقایسه میانگین رتبه‌ها در گروه برنامه‌ریزان درسی نیز حاکی از آن است که مهم‌ترین اولویت‌های آسیب‌زا از نظر این گروه، به ترتیب: راهبردهای تدریس (۷/۳۳)، اهداف (۶/۱۷)،

محتوا (۵/۶۷)، فعالیت‌های یادگیری (۵/۰۸)، مواد و منابع (۳/۵۰)، ارزشیابی (۳/۰۸) و زمان و مکان (۲/۵۸) می‌باشد.

نتیجه‌گیری

جغرافیا، علمی است که به بررسی روابط متقابل انسان و محیط برای بهبود زندگی بشر می‌پردازد. این ساده‌ترین و رایج‌ترین و شاید کامل‌ترین تعریف دانش جغرافیاست. از سوی دیگر و بر اساس منابع مختلف علمی و دینی، محیط و هر آنچه در آن است، همگی در راستای تعالی انسان آفریده شده‌اند؛ به گونه‌ای که پیشرفت مادی، معنوی و تعالی همه جانبه انسان با بهره‌گیری و تعامل از محیط فراهم می‌شود. بنابراین دانش جغرافیا و آموزش صحیح آن در جهان امروز اهمیتی کم نظیر پیدا کرده و پیشرفت مادی و معنوی مناطق، نواحی، کشورها و در مقیاس کلان، توسعه پایدار جهانی به درک صحیح جغرافیا و پدیده‌های آن بستگی دارد.

در اساسنامه دانشگاه (<http://te.cfu.ac.ir>, 2012) تأکید شده که دانشگاه فرهنگیان، دانشگاهی است که برای تأمین، تربیت و توانمندسازی منابع انسانی وزارت آموزش و پرورش، پیشرو در آموزش، پژوهش، تولید و ترویج علم نافع مورد نیاز آموزش و پرورش، سرآمد در آموزش و شایستگی‌های حرفه‌ای و تخصصی تربیت‌محور، توانمند در بهره‌گیری از فناوری-های نوین آموزشی و تربیتی در انجام مأموریت‌ها، مبتنی بر معیارهای نظام اسلامی، توانمند در زمینه‌سازی برای شکوفایی فطرت، استعدادها و شکل‌گیری هویت یکپارچه اسلامی-ایرانی-انقلابی دانشجومعلم، برخوردار از هیأت علمی و مدیران مؤمن، آراسته به فضائل اخلاق اسلامی، عامل به عمل صالح، تعالی جو و تحول آفرین، باورمند به جامعه عدل جهانی (جامعه مهدوی)، وابسته به وزارت آموزش و پرورش ... اداره می‌شود.

بدون تردید دستیابی به این اهداف و برنامه‌های متعالی باید از کانال آموزش و تربیت دانشجو معلم صورت پذیرد. به عبارت دیگر، همه این اهداف در صورتی محقق خواهد شد که دانشجو معلمی متخصص، متعهد، توانمند، تعالی جو و آراسته به اخلاق اسلامی از مسیر دانشگاه فرهنگیان عبور کنند و در این مسیر از تمام این عناصر و ویژگی‌ها در حد متعالی بهره‌گیرند.

آسیب‌شناسی شیوه اجرای برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» در دانشگاه فرهنگیان

از آنجاییکه هدف خاص پژوهش حاضر بررسی آسیب‌های برنامه درسی در رشته آموزش جغرافیا از نظر سه گروه دانشجومعلم، استادان و برنامه‌ریزان درسی این رشته می‌باشد؛ مهمترین آسیب‌ها از نظر سه گروه فوق به اختصار عبارتند از:

الف) دانشجومعلم

دانشجومعلمان دانشگاه فرهنگیان به عنوان گروه هدف که تمامی عوامل، اجزا و عناصر در راستای پرورش علمی و تربیتی اخلاقی و ایجاد تعهد و تخصص علمی در آنها صورت می‌گیرد؛ عقیده دارند: اهداف رشته به خوبی مشخص نمی‌شود، به آموزش بیشتر بها داده می‌شود، منابع آموزشی کمی وجود دارد، واحدهای تخصصی کم هستند، تجهیزات و امکانات کافی این رشته وجود ندارد، ارزشیابی‌ها به خوبی انجام نمی‌شود، فرصت اظهار نظر در کلاس‌ها و در نتیجه مشارکت کم است، روش تدریس غالب در کلاس‌ها سخنرانی است، مدت زمان تحصیل (۴ سال) زیاد است و علاوه بر کمبود بازدیدهای میدانی، استادان تخصصی کمی در دانشگاه فرهنگیان وجود دارند.

در ادامه و برای رتبه‌بندی و اولویت‌دهی مهمترین آسیب‌ها، دانشجویان مهمترین آسیب‌ها را: راهبردهای تدریس نامناسب استادان اعلام کردند و سپس عواملی چون: محتوای آموزشی، مبهم بودن اهداف رشته، فعالیت یادگیری ناکافی توسط دانشجویان، امکانات و تجهیزات کم فضای دانشگاهی، فعالیت‌های آموزشی و زمان ناکافی برای ارایه برخی دروس، مواد و منابع درسی غیرمرتبط یا قدیمی و در نهایت ارزشیابی نامناسب را به ترتیب مهمترین آسیب‌های برنامه درسی آموزش جغرافیا برشمردند.

با توجه به رویکرد جدید دانشگاه درباره آموزش رشته‌های دانشگاهی و از جمله آموزش جغرافیا، یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که اهداف دانشگاه که برگرفته از اهداف سند تحول بنیادین در حوزه آموزش می‌باشد، هنوز تا رسیدن به سرمنزل مقصود و دستیابی به اهداف سند و اساسنامه دانشگاه، شاید راهی بس دراز داشته باشد. پاسخ دانشجویان به عنوان مخاطبان اصلی که فرآیند آموزش برای آنان برنامه‌ریزی و اجرا می‌شود، نشان داد که راهبردهای تدریس برخی استادان که می‌تواند نقطه عطفی در فرآیند موفق آموزش محسوب شود، هنوز دارای اشکالاتی است. به دلایلی از جمله آنگونه که دانشجومعلمان و استادان دانشگاه عنوان می‌کنند، هنوز در تدوین برخی محتوای آموزشی تمام عناصر و مولفه‌های اساسی در موفقیت برنامه

درسی به خوبی لحاظ نشده است. یافته‌های تحقیق نشان داد که به طور کلی جدا بودن بخش برنامه‌ریزی از بخش اجرا و ارتباط ضعیف این دو قسمت از یکدیگر یکی از مهمترین مشکلات برنامه درسی است. بدون تردید موفقیت اجرای برنامه‌های درسی و دستیابی به اهداف آن مستلزم رصد و پایش مداوم آن است تا با انجام بازنگری‌های لازم و اصلاحات ضروری، ضمن دستیابی به اهداف مورد نظر، بتوان موفقیت اجرای اینگونه برنامه‌ها را تا حد بالایی تنظیم و تضمین کرد.

ب) استادان (و مدرسان)

استادان و مدرسان دانشگاه که به نوعی رابط و مجری بین برنامه‌ریزان و دانشجومعلم‌ان هستند و وظیفه انتقال برنامه درسی را به دانشجویان دارند تا اهداف دانشگاه به نحو مناسبی محقق گردد، در خصوص برنامه درسی آموزش جغرافیا نظراتی بدین شرح داشتند: اهداف رشته به خوبی دیده نشده است، در سرفصل‌ها به آموزش توجه بیشتری شده است (تا پژوهش)، واحدهای تخصصی جغرافیا کم و واحدهای تربیتی زیاد هستند، تجهیزات و امکانات کافی برای انتقال مناسب محتوای درسی و نیل به اهداف موجود نمی‌باشد، تعداد دانشجویان در برخی کلاس‌ها زیاد و امکان ارزشیابی مستمر و دقیق کمتر مهیا می‌شود، دانشجویان کم‌انگیزه هستند، سرفصل‌ها و امکانات به گونه‌ای است که بیشتر باید از روش سخنرانی استفاده کرد، زمان ارایه برخی درس‌ها با توجه به تعطیلات نسبتاً زیاد به نحو مناسبی وجود ندارد و در نهایت با فقر مبانی نظری و ضعف تجهیزات و منابع امکان فعالیت آموزشی موفق مهیا نمی‌شود.

در خصوص رتبه‌بندی و اولویت‌دهی به آسیب‌های رشته، استادان و مدرسان دانشگاه فرهنگیان، این گروه:

عدم امکان بهره‌گیری از راهبردهای تدریس مناسب، فقر منابع و محتوای آموزشی، فعالیت کم دانشجویان در امر آموزش، شفافیت کم و واضح نبودن اهداف رشته و برخی دروس در سرفصل‌ها، عدم امکان انجام فعالیت‌های آموزشی مناسب (کارگاه، بازدیدهای میدانی و ...) و در نهایت زمان و ارزشیابی را به ترتیب مهمترین آسیب‌های این برنامه درسی بیان کردند.

آسیب‌شناسی شیوه اجرای برنامه درسی رشته «آموزش جغرافیا» در دانشگاه فرهنگیان

یافته‌های پژوهش در بخش استادان و مدرسان دانشگاه که فرآیند آموزش توسط آنان اجرا می‌شود و به عبارتی وظیفه اجرای برنامه درسی را در کلاس درس و انتقال نظرات و اهداف مورد نظر برنامه‌ریزان به مخاطبان را بر عهده دارند و حتی می‌توانند جای محتوا و سایر عناصر درگیر در فرآیند آموزش را به خوبی پر کنند، حاکی از وجود برخی چالش‌ها و نقاط ضعف‌ها در تدوین برنامه‌های درسی است. به عبارت دیگر نظرات این گروه به دلیل ارتباط مستقیم و آگاهی دقیق از نقاط ضعف و قوت برنامه‌های درسی نشان داد که بهره‌گیری از نظرات این گروه، می‌تواند در تدوین و بازنگری‌های آتی در برنامه‌های درسی بسیار موثر و کارآمد باشد. بنابراین ارتباط پیوسته و کارآمد میان برنامه‌ریزان و مجریان برنامه درسی (استادان) بسیار ضروری است.

ج) برنامه‌ریزان درسی

برنامه‌ریزان درسی، با تأکید بر این که آسیب‌های احتمالی، ناشی از برنامه درسی نیست و به اجرای آن در پردیس‌ها و مراکز مختلف نیز متفاوت می‌باشد؛ مهمترین آسیب‌ها را اینگونه رتبه‌بندی کردند:

راهبردهای تدریس نامناسب، تبیین و تشریح نشدن مناسب اهداف برای دانشجویان، فقر منابع درسی و محتوای آموزشی هم در حوزه تألیف و هم ترجمه (که آن هم وظیفه برنامه‌ریزان نیست)، فعالیت‌های گروهی و یادگیری کم دانشجویان، فعالیت‌های آموزشی ناکافی، اجرای نامناسب یا کم ارزشیابی و در نهایت زمان و مکان (فضا).

برنامه‌ریزان درسی و کارشناسان این حوزه که مسئولیت دارند اهداف نظام تعلیم و تربیت کشور و دانشگاه فرهنگیان را در قالب برنامه درسی برای اجرا تهیه و تدوین کنند، ضمن آنکه اذعان داشتند تمامی موارد را در برنامه درسی در نظر داشته و لحاظ کرده‌اند؛ اغلب معتقد بودند جنبه‌های بسیاری از عناصر مؤثر در موفقیت برنامه درسی توسط این گروه مد نظر بوده و تدوین شده است، اما این موارد در حوزه عمل به دلایل مختلفی (توسط استادان یا دانشجویان)، کمتر امکان اجرا می‌یابند و بدین ترتیب خود را مبرّی از اشکالات و آسیب‌های موجود می‌دانستند.

پیشنهادها و ارایه راهکار

همانگونه که بیان شد عوامل و دلایل متعددی در آموزش بهینه و کارآمد آموزش جغرافیا مؤثر هستند و همین عوامل می‌توانند در صورت عدم دقت در اجرا و ارایه نامناسب یا ناکافی، منجر به ایجاد آسیب‌هایی در این رشته باشند.

- هر سه گروه هدف، در پژوهش حاضر، به راهبردهای تدریس به عنوان مهمترین عامل اشاره داشتند. بنابراین مشخص می‌گردد که راهبردهای تدریس باید به طور جدی ابتدا در تدوین برنامه درسی مورد نظر باشد و سپس به خوبی در کلاس‌های درس به اجرا گذاشته شود. هر چند عوامل دیگری مانند تعداد دانشجویان، فضا و تجهیزات مناسب می‌توانند به خوبی در محقق ساختن این هدف اثرگذار باشند.

- منابع و محتوای درسی به عنوان دومین عنصر اثرگذار و آسیب‌ساز این رشته مورد تأکید هر سه گروه بود. بنابراین مسئولان دانشگاه ضمن اهتمام در بکارگیری اشخاص متعهد و متخصص، باید توجه ویژه‌ای بر تولید محتوای آموزشی مناسب و در دسترس در حوزه آموزش جغرافیا داشته باشند.

- اهداف و مأموریت‌های رشته، به عنوان عنصری مهم از نظر سه گروه فوق مطرح گردید. بنابراین ضرورت دارد برنامه‌ریزان با برگزاری دوره‌هایی برای مدرسان و استادان آموزش جغرافیا، اهداف و مأموریت‌ها را در این دوره‌ها به نحو دقیق و مناسبی تبیین و تشریح کنند.

- برنامه‌ریزان درسی توجه داشته باشند، تدوین برنامه آغاز فعلیتی مهم و خطیر است که به ویژه با تدوین منابع و محتوای درسی، کتاب‌ها و جزوات آموزشی به نتیجه مطلوب خواهد رسید. بنابراین این مهم هم از سوی دانشگاه و هم از سوی برنامه‌ریزان درسی باید مورد توجه و اهتمام ویژه قرار گیرد.

بعلاوه آنگونه که از نتایج پژوهش بر می‌آید، دانشگاه فرهنگیان برای نیل به اهداف نظام تعلیم و تربیت مندرج در اساسنامه خود، باید توجه ویژه‌ای به عوامل مداخله‌گر (خارج از برنامه درسی) داشته باشد. این عوامل می‌توانند از برنامه‌ریزی و تعامل صحیح دانشگاه با آموزش و پرورش، تجهیز امکانات، کارگاه‌ها، برنامه‌ریزی بازدیدهای میدانی و بودجه کافی تا

ایجاد فضای آموزشی و خوابگاهی مناسب برای دانشجویان علاقه‌مند باشد که نیازمند انجام تحقیقی کامل و مجزا می‌باشد.

References

- Asadian, S; Piri, M; & Saadat far, R. (2017). **Effective teaching in higher education based on the professional experiences of professors and its relationship with self-report teaching**. Two Quarterly Journal of Higher Education Curriculum Studies. Spring and summer. 8 N (15). Pp 134-113 [in Persian]
- Anonymous (2011). **Fundamental Evolution Document of Education**. Available on the site: <https://sccr.ir/Files/6609.pdf> [in Persian]
- Anonymous (2014). **Farhangian University textbook**. Winter N (5). [In Persian]
- Anonymous (2017). **Various articles on geography education**. Different Publishers and Resources available. [In Persian]
- Anonymous (1989 to 2018). **Journal of Roshd Geographical Education**. Educational, Analytical and Information Quarterly. Ministry of Education Publishing and Educational Technology Office. Numerous numbers. [In Persian]
- Darabi, B; & Moradi, A. (2015). **Excerpt from academic law in the mirror of laws and regulations**. Qom, Maaref Publishing House. [In Persian]
- Delavar, A. (1996). **Data analysis based on Likert scale**. Encyclopedia No. 23. [In Persian]
- Estives, M. (2015). **Citizenship Education What geography teachers think on the subject and how they are involved?** Available online at: www.science direct.com
- Fallahian, N; Aram, M. B; Ahmadi, A; & Naderi, M. (2012). **Social studies training**. Tehran, Ministry of Education's Center for Textbook Publishing. [In Persian]
- Fallahian, N. (1375). **International Charter for Geography Education**. Journal of Rosg Geography Education. N (44). [In Persian]
- Ganji, M. H. (1988). **Geography in Iran from the Darrofonoon to the Islamic Revolution**. Mashhad, Astan Quds Razavi Printing and Publishing Institute. [In Persian]
- Hafeznia, M.R (2013). **An Introduction to Research Methods in the Humanities**. Tehran, Samat Publications. [In Persian]
- Lambert, D & Morgan, J. (2010). **Teaching Geography 11-18 A Conceptual Approach**. Open University Press. Firsr Edition.
- Leader, A. (2006). **100 Ideas for Teaching Geography**. Continuum International Publishing Group. London.

- Maleki, H. (2003). **Curriculum planning (Action guide)**. Tehran, Payam Madrasa Publications. [In Persian]
- Mohammadi, H. (2013). **What is geography?** Tehran University Press. [In Persian]
- Nazarian, A; Moafi, M; Shayan, S; Sassanids, A; & Moghimi, S. (2000). **Geograph Training Method (Postgraduate course in Teacher Training Centers)**. Iran Textbook Publishing Company. [In Persian]
- Pinar, A. (2011). **Geography teachers view on the assessment and evaluation instrument and metods used in the renewed geography curriculum**. Educational Research and Reviews. Vol.6 (3). 334-341.msrch
- Saharkhiz, A; Safari, A. R; Nabavi, S. S; & Ojaghloo, K. (2017). **A Narrative of the Quality of Farhangian University**. Journal of 2013-2017. Farhangian University Press. [In Persian]
- Shayan, S; Choobineh, M; & Malek Abbasi, M. (2000). **Geography training strategies**. Tehran, Shura Publications. [In Persian]
- Shayan, S. (1989 2019). **Different Quarterly Journal of Geography Education**. Tehran, Research and Educational Planning Organization of the Ministry of Education. [In Persian]
- Sergeren, A. (2012). **Mapping geographical education in Canada: Elementary and secondary curriculum across Canada**. Review of international geographical education, Vol. 2, (1). Spring.
- Shokooi, H. (2013). **Philosophy of Geography**. Tehran, Gita Shenasi Publications. [In Persian]
- Statute of Farhangian University**. (2012). Available on the site: <http://chamran.te.cfu.ac.ir/fa/88335> & Published on <http://te.cfu.ac.ir> [in Persian]
- The Revised Curriculum in Geography Education at Farhangian University**. (2016). Published on the university website <http://te.cfu.ac.ir> [in Persian]